

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

УДК 336

DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2025-16-12>**Косова Т.Д.**

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, обліку та оподаткування,
Державне некомерційне підприємство
«Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1859-0542>

Тренкін Є.С.

аспірант,
Державне некомерційне підприємство
«Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1264-4551>

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ВІДНОСИНИ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: КОНТЕКСТ ДЕТІНІЗАЦІЇ

У статті показано, що детінізація бюджетно-податкових відносин в Україні є запорукою зміцнення не тільки фінансової, але і національної безпеки країни. Запропоновано комплексний підхід до поєднання нормативно-правового регулювання, інституційної модернізації та стимулювання «легальної» економіки. Обґрунтовано класифікацію форм і методів детінізації бюджетно-податкових відносин, яка надає можливість системно підходити до зменшення нелегального сектора у фінансовій сфері. Доведено, що комплексне застосування запропонованої класифікації на основі поєднання економічних стимулів, цифрових інновацій та ефективного контролю у підсумку сприятиме підвищенню фінансової безпеки держави та відновленню економіки. Запропоновано Стратегію детінізації бюджетно-податкових відносин як ключового інструменту забезпечення фінансової стабільності, боротьби з корупцією та інтеграції України до європейського економічного простору. Обґрунтовано комплекс заходів, орієнтованих на успішну реалізацію Стратегії.

Ключові слова: бюджетно-податкові, відносини, фінансова безпека, детінізація, доходи бюджету, видатки, ризики, дефіцит.

Kosova Tetiana, Trenkin Yevgen
State University "Kyiv Aviation Institute"

BUDGET AND TAX RELATIONS IN THE FINANCIAL SECURITY SYSTEM OF UKRAINE: THE CONTEXT OF DE-SHADOWING

The article shows that de-shadowing of budget and tax relations in Ukraine is a guarantee of strengthening not only the financial, but also the national security of the country. In the war and post-war period, the efficiency of taxation, the formation of stable budget revenues and the reduction of the shadow economy will determine the degree of financial security of the state. A comprehensive approach is proposed to combine regulatory and legal regulation, institutional modernization, and stimulation of the "legal" economy, which will increase fiscal sustainability, reduce the risks of budget deficits, financial uncertainty, and create a basis for the country's recovery. The classification of forms and methods of de-shadowing of budget and tax relations is substantiated, which provides an opportunity to systematically approach the reduction of the illegal sector in the financial sphere. The following forms of de-shadowing of budget and tax relations are identified: institutional, economic, fiscal, administrative and control, digital and socio-psychological. Methods of de-shadowing budget and tax relations are classified according to the following features: nature of influence, form of implementation, level of management. Anti-corruption methods of de-shadowing budget and tax relations include institutional, organizational-legal, economic methods, information-analytical, socio-psychological, and international. It has been proven that the comprehensive application of the proposed classification based on a combination of economic incentives, digital innovations, and effective control will ultimately contribute to increasing the financial security of the state and restoring the economy. A Strategy for de-shadowing budget and tax relations is proposed as a key tool for ensuring financial stability, combating corruption, and integrating Ukraine into the European economic space. A set of measures aimed at the successful implementation of the Strategy has been substantiated, based on improving tax administration, digitalization of taxes, activation of incentives for business registration, improvement of transparency, which will strengthen the state's capabilities in filling budget revenues, and ensure effective interaction between the state, business, and society.

Keywords: budget and tax, relations, financial security, de-shadowing, budget revenues, expenses, risks, deficit.

Постановка проблеми. Стан бюджетно-податкових відносин, представлених формуванням доходів бюджету через податки і збори, є одним із ключових елементів фінансової безпеки держави. У той же час значний обсяг тіньової економіки (неврахованої, неоподаткованої діяльності) підриває ефективність бюджетних та податкових механізмів, створює нестачу ресурсів, знижує прозорість і контроль, що ставить під загрозу фінансову безпеку держави. «Детінізація» (зменшення тіньової економіки, легалізація доходів, підвищення податкової дисципліни) виступає одним із найбільш важливих стратегічних напрямів підвищення фінансової та бюджетної безпеки України. В умовах воєнного стану, значних зовнішніх та внутрішніх викликів, які виявляються у військовій агресії, руйнуванні інфраструктури, корупції, бюджетному дефіциті, підвищується ризик порушення рівноваги бюджетно-податкових відносин, що обумовлює актуальність дослідження. Розбалансування податкової системи та високий рівень тіньової економіки створюють загрозу бюджетній безпеці, оскільки фінансування національної оборони, критичної інфраструктури, соціальних програм може опинитися під ризиком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання тінізації національної економіки, а також проблеми розробки і реалізації бюджетно-податкової політики досліджуються багатьма вченими. Стаття Супрункової І. В. [1, с. 149] аналізує економічні причини тіньової економіки в Україні, визначаючи їх як ключову загрозу національній безпеці. Утворення тіньових сегментів в економіці відбувається через певні дестимулятори, які підривають стабільність функціонування держави, її інтереси та здатність задовольняти потреби громадян. Збільшують фінансову небезпеку держави інфляція, безробіття, високе податкове навантаження, непривабливий інвестиційний клімат, високий державний борг тощо. Герасимова Я. О. [2, с. 27] розглядає суперечливий характер впливу тіньової економіки на макроекономічні процеси, що проявляється в її дуалізмі. Основна ідея дуалістичного підходу полягає в тому, що тіньова економіка має одночасно позитивні (конструктивні) та негативні (деструктивні) сторони впливу на економічну динаміку та розвиток країни. Конструктивний вплив, на думку автора, полягає у тимчасовому «змащенні» економіки, коли під час економічних криз або за надмірного державного регулювання тіньовий сектор відіграє роль амортизатора соціальної напруги, забезпечуючи зайнятість та доходи населенню, яке втратило роботу в офіційному секторі. У довгостроковій перспективі та при значних масштабах тінізації має руйнівний ефект. Вона призводить до недоотримання податкових надходжень, деформації конкуренції (легальний бізнес опиняється в невігідному становищі), зниження ефективності державної політики, зростання корупції та підриву інституціональних основ держави. Отже, дуалістичний підхід дозволяє розглядати тіньову економіку не як абсолютне зло, а як багатогранне явище, що потребує диференційованого підходу до управління та регулювання. У своїх статтях Бабіч Є. М., Лазаренко І. С. [3; 4] досліджують можливі шляхи трансформації фіскальної політики України для зниження рівня тінізації економіки серед суб'єктів малого та середнього бізнесу. Котвицька Н. М., Стародубов І. В., Бурак В. В. відзначають, що у період економічних змін інструменти бюджетно-

податкової політики відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності та стійкого розвитку [5, с. 33]. Тому потребують визначення особливості її проведення та формулювання стратегічних завдань для майбутнього розвитку економіки та фінансової системи.

Трансформація економіки супроводжується структурними реформами, технологічними інноваціями та глобалізацією, що створює нові завдання для управління державними фінансами. Макогон В. Д., Адаменко І. П. [6, с. 184] відзначають, що особливості формування та реалізації податково-бюджетної політики як в країнах з розвинутою, так і трансформаційною економікою обумовлюється рядом чинників, найважливішими з яких є рівень економічного зростання та інституційної спроможності країни.

Підвищення якісного рівня реалізації бюджетно-податкової політики визначено Чугуновим І., Макогоном В. [7] як одну зі стратегічних цілей державних установ, особливо в умовах обмежених фінансових ресурсів. Активні воєнні дії на території України, разом із високим рівнем економічного спаду та загальною невизначеністю, актуалізують потребу в розробці інноваційних підходів до управління бюджетно-податковим інструментарієм. Дуб А. Р., Мединська Т. В. [8, с. 218] також піднімають проблематику податкової політики в умовах війни та її вплив на формування доходів місцевих бюджетів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи науковий доробок зазначених авторів, слід визнати, що ними бюджетно-податкова політика розглядається як важливий інструмент забезпечення інституціонального економічного розвитку, у т.ч. в умовах воєнного стану. Питання тінізації досліджуються переважно в контексті національної економіки загалом. Тому потребують уточнення причинно-наслідкові зв'язки між тінізацією бюджетно-податкової політики та фінансовою безпекою України в умовах євроінтеграції.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у розробці науково-практичних рекомендацій із детінізації бюджетно-податкових відносин у системі фінансової безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Детінізація передбачає створення умов і механізмів, за яких економічна діяльність реєструється, оподатковується, доходи і витрати підприємств стають прозорими [9, с. 152]. У бюджетно-податкових відносинах це означає: покращення адміністрування податків, зміцнення податкової дисципліни, стимулювання легальної діяльності, посилення податкового контролю, боротьбу з ухиленням від сплати податків, тіньовими схемами, оптимізацію податкового навантаження тощо.

Фінансова безпека включає бюджетну безпеку (спроможність бюджету виконувати функції із фінансування видатків функціональної, економічної, програмної, відомчої класифікації на достатньому рівні), податкову безпеку (спроможність податкової системи акумулювати доходи бюджету у розмірі, достатньому для фінансування витрат) та інші компоненти. Напрямами фінансування з видаткової частини бюджету є: функції держави (оборона, освіта, охорона здоров'я тощо), розпорядники бюджетних коштів, бюджетні програми, види економічної діяльності.

Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [10], які втратили чинність відповідно до Наказу Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України № 199 від 11.08.2025, надавали дефініції фінансової безпеки та бюджетної безпеки. Фінансова безпека являє собою стан фінансової системи держави, за якого забезпечуються необхідні умови для сталого соціально-економічного розвитку, гарантується її стійкість до різноманітних фінансових шоків і дисбалансів, а також створюються передумови для збереження цілісності та стабільності фінансової системи. Однією з ключових складових фінансової безпеки є бюджетна безпека. Вона характеризує спроможність забезпечувати платоспроможність і фінансову стійкість державних фінансів, що дозволяє органам влади виконувати свої функції максимально ефективно.

Бюджетно-податкові відносини виступають важливим каналом трансформації доходів в ресурси для держави: чим більш прозорими, ефективними, легальними вони є - тим вищим є рівень фінансової безпеки держави. Взаємозв'язок між доходами бюджету і фінансовою безпекою опосередковується акумуляцією податків і зборів у економічному середовищі, що характеризується певним рівнем тінізації. Якщо податкові надходження знижуються через високий рівень тіньової економіки, меншою стає здатність держави фінансувати витрати (соціальні, оборонні, інфраструктурні), що знижує рівень бюджетної безпеки. Податкова політика стає інструментом не лише наповнення бюджету, а й забезпечення стабільності, відновлення та легалізації економічної діяльності.

В умовах війни або надзвичайних ситуацій бюджетні ресурси знаходяться на критично низькому рівні із-за недостатнього наповнення через тіньову економіку або деформовані податкові відносини, що означає зниження мобілізаційної спроможності держави. Тому детінізація в таких обставинах має особливо важливу роль - вона допомагає створювати резерви, забезпечувати фінансування оборони, соціального захисту, відновлення тощо.

Бюджетно-податкові відносини охоплюють сис-

тему законодавчо-встановлених зв'язків між державою та платниками податків, у рамках яких формуються доходи державного бюджету, здійснюється відрахування податків і зборів, регулюється податкова політика й адміністрування податків. Такі відносини є фундаментальною складовою бюджетної та податкової безпеки держави, що в свою чергу є елементом загальної фінансової безпеки.

Детінізація економіки є процесом виведення економічної діяльності та доходів із тіні (тобто непрозорого, неофіційного, неоподаткованого сектору) у легальну форму. Вона виступає ключовим інструментом підвищення ефективності бюджетно-податкових відносин і зміцнення фінансової безпеки. Зниження рівня тіньового сектору сприяє зростанню інтегрального показника фінансової безпеки.

В умовах масштабної зовнішньої агресії, введення воєнного стану, високої бюджетної навантаженості та потреби у фінансуванні оборони, відбудови й соціальної підтримки бюджетно-податкові відносини набувають підвищеної важливості. Неефективність податкового адміністрування чи високий рівень тіньової економіки ведуть до невиконання планових надходжень до бюджету, що підриває бюджетну стійкість і фінансову безпеку держави.

Детінізація бюджетно-податкових відносин - це система державних, фінансових, організаційних, правових та економічних заходів, спрямованих на виведення господарської діяльності з тіньового сектору, забезпечення прозорості податкових платежів і повноти надходжень до бюджету.

Форми та методи детінізації класифіковано за змістом, механізмом дії, інструментами реалізації та рівнем державного втручання. Основою класифікації є підхід, який розглядає детінізацію як комплекс превентивних, стимулюючих і контрольних заходів (табл. 1).

Методи детінізації бюджетно-податкових відносин можна поділити за спрямованістю впливу на суб'єктів господарювання та механізмами реалізації:

1. За характером впливу виділяють:

– превентивні (попереджувальні), які спрямовані на усунення причин тінізації (наприклад, оптиміза-

Таблиця 1

Класифікація форм детінізації бюджетно-податкових відносин

Форма детінізації	Зміст та характеристика	Приклади реалізації в Україні
Інституційна	Створення організаційних і правових інститутів, що забезпечують прозорість податкових відносин та боротьбу з ухиленням від сплати податків.	Державна податкова служба, Бюро економічної безпеки (БЕБ), Міжвідомча робоча група щодо детінізації економіки та розвитку добросовісної конкуренції при Кабінеті Міністрів України
Економічна	Застосування фінансових стимулів і механізмів для виведення бізнесу з тіні.	Податкові пільги для ФОП, програми підтримки МСП, державні гранти, програми «5-7-9%».
Фіскальна (бюджетна)	Оптимізація податкових ставок, спрощення адміністрування, зниження податкового тиску для стимулювання добровільної сплати податків.	Електронне адміністрування ПДВ, автоматичне відшкодування, спрощення звітності.
Адміністративно-контрольна	Посилення контролю за фінансовими потоками, виявлення ухилення від оподаткування, боротьба з контрабандою, нелегальним обігом готівки.	Інтеграція податкових баз, обмін інформацією між ДПС, митницею, НБУ, впровадження е-чеків, РРО.
Цифрова (технологічна)	Використання цифрових інструментів і технологій для контролю, обліку та моніторингу податкових надходжень.	e-Data, відкритий бюджет, e-кабінет платника податків, e-reporting, «Дія.Бізнес».
Соціально-психологічна	Формування у суспільстві позитивного ставлення до сплати податків, підвищення податкової культури.	Інформаційні кампанії, громадський контроль, фінансова освіта.

Джерело: власна розробка

ція податкових ставок, дерегуляція бізнесу, створення сприятливого інвестиційного клімату);

- стимулюючі, представлені наданням податкових пільг, грантів, кредитних преференцій для легального бізнесу; спрощенням податкового обліку; розвитком добровільного декларування;

- карально - контрольні, орієнтовані на посилення відповідальності за ухилення від сплати податків, автоматизацію перевірок, застосування санкцій.

2. За формою реалізації виділяють:

- адміністративні методи (контроль, перевірки, санкції, реєстраційні процедури, податковий моніторинг);

- економічні методи (фінансові стимули, податкове регулювання, державні гарантії, пільгове кредитування);

- інституційно-правові методи (реформування податкового законодавства, створення аналітичних центрів і фінансових розслідувань);

- інформаційно-аналітичні методи (формування баз даних, аналітична звітність, автоматичний обмін інформацією з міжнародними податковими органами (CRS – *Common Standard on Reporting* (Загальний стандарт звітності), BEPS));

- цифрові методи (електронне адміністрування, блокчейн-контроль транзакцій, онлайн-звітність).

3. За рівнем управління:

- макрорівень (державна податкова політика, регулювання обігу готівки, фінансовий моніторинг);

- мезорівень (діяльність регіональних податкових управлінь, місцевих бюджетів, регіональні програми детінізації);

- мікрорівень (внутрішній фінансовий контроль підприємств, прозорість обліку, добровільна податкова дисципліна).

Ефективна стратегія детінізації має поєднувати адміністративні та економічні методи, орієнтуючись на баланс між контролем і мотивацією. Вона включає: цифровізацію бюджетного процесу; автоматизацію обліку податків і платежів; стимулювання легальної підприємницької діяльності; зменшення готівкових розрахунків; підвищення фінансової грамотності населення; створення прозорих інституцій фіскального контролю.

Антикорупційні методи детінізації бюджетно-податкових відносин – це комплекс заходів, спрямованих на зменшення рівня корупції, підвищення прозорості руху фінансових ресурсів та забезпечення справедливого оподаткування [11, с. 70]. Їх реалізація є ключовою умовою ефективного функціонування державних фінансів і гармонізації з нормами ЄС:

1. Інституційні методи передбачають посилення незалежності та ефективності контролюючих органів шляхом підвищення професійної підготовки працівників ДПС, Державної аудиторської служби, Рахункової палати України; запровадження чітких стандартів етики та відповідальності державних службовців. Важливим є розмежування повноважень між фіскальними та правоохоронними органами для уникнення дублювання функцій і корупційних ризиків при перевірках. Створення антикорупційних підрозділів у фінансових структурах має за мету моніторинг підозрілих операцій, проведення внутрішнього аудиту, реагування на зловживання [12].

2. Організаційно-правові методи передбачають удосконалення законодавства про відповідальність за фінансові правопорушення шляхом посилення санкцій за ухилення від сплати податків, фіктивне підприємництво, відмивання доходів; запровадження презумпції правомірності платника за умови його відкритої діяльності. Прозорість бюджетного процесу має забезпечуватися обов'язковим публічним звітуванням про використання бюджетних коштів; відкриттям бюджетів різних рівнів (державний, місцевий, галузевий). Електронізація процедур досягається впровадженням *е-бюджету*, *е-декларування*, *е-податків* для мінімізації людського фактору; застосуванням блокчейн-технологій для моніторингу фінансових операцій.

3. Економічні методи передбачають оптимізацію податкового навантаження на основі спрощення ставок і механізмів оподаткування для зменшення стимулів до ухилення і розширення бази оподаткування без підвищення ставок. Стимулювання добровільної сплати податків досягається запровадженням податкових знижок, амністій капіталу, програм лояльності для сумлінних платників. Боротьба з офшоризацією має за мету контроль трансфертного ціноутворення, обмін податковою інформацією з іншими країнами, приєднання до ініціативи OECD BEPS (Base Erosion and Profit Shifting).

4. Інформаційно-аналітичні методи передбачають запровадження системи ризикоорієнтованого аудиту, автоматичного визначення підприємств із підозрілими операціями, використання великих даних (Big Data) для аналізу податкових декларацій, банківських операцій, митних звітів для виявлення схем ухилення. Створення єдиної бази даних державних закупівель, податкових і фінансових операцій забезпечить прозорість взаємозв'язків між бізнесом і державними органами.

5. Соціально-психологічні методи мають за мету підвищення податкової культури населення, проведення інформаційних кампаній, освітніх програм, формування довіри до державних інституцій. Мотивація державних службовців до доброчесної поведінки має забезпечуватися гідною оплатою праці, ротацією кадрів, заборонаю конфлікту інтересів. Громадський контроль і участь громадських організацій забезпечується незалежними аналітичними центрами, антикорупційними платформами, онлайн-сервісами для скарг.

6. Міжнародні методи передбачають імплементацію антикорупційних стандартів ЄС та OECD, Конвенція ООН проти корупції, GRECO (англ. *The Group of States against Corruption* – «Група держав проти корупції») – орган Ради Європи з антикорупційного моніторингу. Важливою є співпраця з міжнародними інституціями – Світовим банком, МВФ, Європейською комісією – у програмах з детінізації економіки.

Антикорупційні методи детінізації бюджетно-податкових відносин базуються на принципах прозорості, відповідальності, електронного врядування та участі громадськості. Їх комплексна реалізація зменшує рівень тіньової економіки, підвищує довіру до держави та сприяє інтеграції України до європейського фінансового простору. Детінізація має стати одним з ключових джерел наповнення Держбюджету-2026, оскільки бюджетні надходження від податків є основою бази для фінансування державних функцій.

Взаємозв'язок між детінізацією, податковими надходженнями до бюджету та фінансовою безпекою формалізується таким чином: вища частка легальної економіки збільшує базу оподаткування, обумовлює стійкість формування доходів державного бюджету; ефективна податкова політика й адміністрування створюють передумови для зменшення тінізації, що, у свою чергу, підвищує рівень бюджетної безпеки як складової фінансової безпеки; підвищення тінізації знижує фінансову безпеку; структурно висока частка тіньової економіки, що обумовлює втрату бюджетних доходів, підвищує державний борг, порушує ліквідність банківського сектору і створює ризики для фінансової системи.

Україна потребує розробки Стратегії детінізації бюджетно-податкових відносин як системи державних заходів, спрямованих на виведення з «тіні» економічної діяльності, що не обліковується офіційною статистикою та не оподатковується. Зміст Стратегії має бути орієнтований на подолання проблемних аспектів та викликів, представлених недостатньою законодавчою та інституційною базою щодо податкової та бюджетної безпеки, ускладненням контролю за податками, моніторингу діяльності суб'єктів господарювання та реалізацією механізмів детінізації в умовах воєнного стану, який супроводжується руйнуванням інфраструктури, розміщенням активів платників податків на тимчасово окупованих територіях, переміщенням бізнесу. Неоднорідність рівня поширення тіньової економіки по регіонах, що вимагає регіональної диференційованої політики.

Метою Стратегії детінізації бюджетно-податкових відносин є підвищення прозорості фінансових потоків, забезпечення справедливого оподаткування і зростання бюджетних надходжень. Завданнями Стратегії є: зниження рівня тіньової економіки до безпечного (менше 25% ВВП); посилення довіри бізнесу та громадян до держави; забезпечення стабільного економічного зростання; інтеграція фінансової системи України

до стандартів ЄС та OECD. Основні напрями Стратегії детінізації бюджетно-податкових відносин представлені у табл. 2.

Принципами реалізації стратегії є: прозорість - відкритість бюджетних і податкових процесів, відповідальність - невідворотність покарання за тіньові операції, цифровізація - мінімізація людського фактору через електронні сервіси, партнерство - взаємодія держави, бізнесу та громадськості, євроінтеграційність - узгодження дій із нормами ЄС та міжнародними стандартами.

Основними інструментами реалізації Стратегії є: План цифрового розвитку Державної податкової служби України до 2030 року [13], механізми фінансового моніторингу та контролю трансфертного ціноутворення, співпраця з міжнародними структурами (МВФ, Світовий банк, OECD, GRECO).

Система управління податковими ризиками являє собою інтегровану сукупність інформаційних, аналітичних і управлінських процедур, а також принципів прийняття рішень. Це безперервний, циклічний, ітеративний та комплексний процес, який охоплює аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища, ідентифікацію, оцінку податкових ризиків та застосування заходів для їх мінімізації. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 року № 854, спрямованої на реалізацію експериментального проєкту функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в ДПС передбачено впровадження Автоматизованої системи управління податковими ризиками. Вона призначена для виявлення податкових ризиків платника податків шляхом аналізу даних з інформаційно-комунікаційної системи ДПС та зовнішніх джерел. Процес не передбачає безпосередньої участі платника податків. Основною метою експериментального проєкту є впровадження міжнародних управлінських практик у діяльність ДПС, спрямованих на покращення виконання податкових обов'язків плат-

Таблиця 2

Основні напрями Стратегії детінізації бюджетно-податкових відносин

Напрямок	Зміст заходів	Очікувані результати
1. Удосконалення податкової системи	– спрощення податкового адміністрування; – зменшення кількості податків та ставок; – перехід до цифрового оподаткування (е-податок).	Підвищення рівня добровільної сплати податків, зменшення стимулів до ухилення.
2. Електронне урядування	– розвиток систем «Дія», е-декларування, е-бюджет; – використання блокчейн-технологій для контролю операцій; – відкриті державні реєстри.	Прозорість руху бюджетних коштів, мінімізація корупційних ризиків.
3. Реформування фінансового контролю	– запровадження ризик-орієнтованого аудиту; – автоматизація перевірок; – посилення повноважень Рахункової палати, Державної аудиторської служби.	Ефективний контроль над використанням бюджетних ресурсів.
4. Стимулювання легальної зайнятості	– зниження ЄСВ для офіційного працевлаштування; – підтримка малого бізнесу; – легалізація гіг-економіки (англ. Gig Economy).	Зменшення частки «зарплат у конвертах», зростання офіційних доходів громадян.
5. Антикорупційна політика	– прозорі державні закупівлі (Prozorro); – відкритість декларацій чиновників; – посилення відповідальності за фінансові зловживання.	Зниження рівня корупції, підвищення довіри до державних інституцій.
6. Фінансова культура та освіта	– інформаційні кампанії про наслідки тіньової економіки; – навчальні програми з фінансової грамотності; – популяризація чесного бізнесу.	Зміна суспільної поведінки, зростання податкової свідомості.

Джерело: власна розробка

никами та оптимізацію рівня їхньої відповідності вимогам законодавства.

Основними практичними заходами і рекомендаціями Стратегії детінізації бюджетно-податкових відносин є:

- удосконалення механізмів податкового адміністрування на основі цифровізації, автоматизованого обміну даними, зменшення «ручного» впливу, створення протоколів проведення перевірок;

- стимулювання економічної діяльності в легальному секторі економіки на основі спрощення процедур реєстрації бізнесу; зниження адміністративного навантаження на суб'єктів господарювання, які працюють легально; створення пільгових режимів для переходу із тіньового сегмента в офіційний;

- розробка регіональних програм детінізації з урахуванням рівнів інтегральних показників тіньової економіки і фінансової безпеки по регіонах, надання цільової підтримки;

- законодавче закріплення механізмів бюджетної і податкової безпеки шляхом введення нормативів, індикаторів, звітності, аудиту, які би дозволили оцінювати і контролювати стан цієї складової безпеки;

- інтеграція фіскальної політики з інституційними заходами шляхом бюджетування на основі очікуваних надходжень, врахування ризиків тіньової економіки, адаптації до умов післявоєнного відновлення.

Очікуваними результатами реалізації Стратегії детінізації бюджетно-податкових відносин є: підвищення рівня надходжень до бюджету; зростання довіри до державних інституцій; створення рівних умов для бізнесу; формування культури легальної підприємницької діяльності; зменшення частки тіньової економіки з понад 30–35% ВВП до менше 25%.

Висновки.

1. Показано, що детінізація бюджетно-податкових відносин в Україні є запорукою зміцнення не тільки фінансової, але і національної безпеки країни. У воєнний і післявоєнний період ефективність оподаткування, формування стабільних бюджетних надходжень і зменшення тіньової економіки визначатимуть ступінь фінансової безпеки держави. Запропоновано комплексний підхід до поєднання нормативно-правового

регулювання, інституційної модернізації та стимулювання «легальної» економіки, що дозволить підвищити бюджетну стійкість, зменшити ризики бюджетного дефіциту, фінансової невизначеності та створити основу для відновлення країни.

2. Обґрунтовано класифікацію форм і методів детінізації бюджетно-податкових відносин, яка надає можливість системно підходити до зменшення нелегального сектора у фінансовій сфері. Виділено такі форми детінізації бюджетно-податкових відносин: інституційна, економічна, фіскальна (бюджетна), адміністративно-контрольна, цифрова (технологічна), соціально-психологічна. Методи детінізації бюджетно-податкових відносин класифіковано за такими ознаками: за характером впливу (превентивні (попереджувальні), стимулюючі, карально-контрольні); за формою реалізації (адміністративні, економічні, інституційно-правові, інформаційно-аналітичні, цифрові); за рівнем управління (макрорівень, мезорівень, мікрорівень). Антикорупційні методи детінізації бюджетно-податкових відносин включають інституційні, організаційно-правові, економічні методи, інформаційно-аналітичні, соціально-психологічні, міжнародні. Доведено, що комплексне застосування запропонованої класифікації на основі поєднання економічних стимулів, цифрових інновацій та ефективного контролю у підсумку сприятиме підвищенню фінансової безпеки держави та відновленню економіки.

3. Запропоновано Стратегію детінізації бюджетно-податкових відносин як ключового інструменту забезпечення фінансової стабільності, боротьби з корупцією та інтеграції України до європейського економічного простору. Обґрунтовано комплекс заходів, орієнтованих на успішну реалізацію Стратегії, на основі вдосконалення податкового адміністрування, цифровізації податків, активізації стимулів для реєстрації бізнесу, покращення прозорості, що підсилить можливості держави в наповненні доходів бюджету, забезпечить ефективну взаємодію держави, бізнесу та суспільства.

Перспективами подальших досліджень є адаптація ініціативи BEPS до детінізації бюджетно-податкових відносин в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Супрунова І. В. Економічні детермінанти тінізації економіки як загрози національній безпеці України. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2022. № 4. С. 146–151.
2. Герасимова Я. О. Дуалістичний підхід до комплексного аналізу впливу тінізації економічної діяльності. *Бізнес Інформ*. 2021. № 4. С. 23–29.
3. Бабіч Є. М., Лазаренко І. С. Сценарії реструктуризації фіскальної системи України, щодо підприємств малого та середнього бізнесу з урахуванням тінізації капіталу. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2021_1_68
4. Бабіч Є. М., Лазаренко І. С. Стратегії регулювання макроекономічних показників для зниження тінізації капіталу малого та середнього бізнесу. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_12_87
5. Котвицька Н. М., Стародубов І. В., Бурак В. В. Управління інструментами бюджетно-податкової політики у боротьбі з тіньовою діяльністю в період економічної трансформації. *Економіка і управління*. 2024. Вип. 4. С. 29–35.
6. Макогон В. Д., Адаменко І. П. Вплив податково-бюджетної політики на рівень економічного зростання. *Економічний вісник університету*. 2020. Вип. 44. С. 179–187.
7. Чугунов І., Макогон В. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 4. С. 19–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2023_4_4
8. Дуб А. Р., Медінська Т. В. Податкова політика в умовах війни та її вплив на формування доходів місцевих бюджетів. *Проблеми економіки*. 2022. № 4. С. 214–221.
9. Жилінська О. І., Бойко А. О. Ефективність державної політики протидії тінізації економіки: кількісна та якісна складова. *Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка*. 2020. № 1. С. 147–154.

10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> {Наказ втратив чинність на підставі Наказу Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України № 199 від 11.08.2025}

11. Ружицький І. Ю. Оцінювання впливу поширення тінізації та корупційної складової на формування економічної безпеки. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 2. С. 67–72.

12. Міжнародна конференція з питань відновлення України. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Антикорупційна політика». 2022. URL: <https://surl.li/lqngghy>

13. План цифрового розвитку Державної податкової служби України до 2030 року: Наказ Міністерства фінансів України від 24 грудня 2024 року № 660. URL: <https://surl.li/oqxvjij>

REFERENCES

1. Suprunova I. V. (2022) Ekonomichni determinanty tinizatsii ekonomiky yak zahrozy natsionalnoi bezpetsi Ukrainy [Economic determinants of the shadow economy as a threat to the national security of Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Dniprovskoi politekhniki*, vol. 4, pp. 146–151. (in Ukrainian)

2. Herasymova Ya. O. (2021) Dualistychnyi pidkhid do kompleksnoho analizu vplyvu tinizatsii ekonomichnoi diialnosti [A dualistic approach to a comprehensive analysis of the impact of shadow economic activity]. *Biznes Inform*, vol. 4, pp. 23–29. (in Ukrainian)

3. Babich Ye. M., Lazarenko I. S. (2021) Stsenarii restrukturyzatsii fiskalnoi systemy Ukrainy, shchodo pidpriemstv maloho ta serednoho biznesu z urakhuvanniam tinizatsii kapitalu [Scenarios for restructuring the fiscal system of Ukraine, regarding small and medium-sized businesses, taking into account the shadowing of capital]. *Efektivna ekonomika*, vol. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2021_1_68 (accessed 6 November 2025). (in Ukrainian)

4. Babich Ye. M., Lazarenko I. S. (2020) Stratehii rehuliuвання makroekonomichnykh pokaznykiv dlia znyzhennia tinizatsii kapitalu maloho ta serednoho biznesu [Strategies for regulating macroeconomic indicators to reduce shadow capital of small and medium-sized businesses]. *Efektivna ekonomika*, vol. 12. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_12_87 (accessed 7 November 2025). (in Ukrainian)

5. Kotvytska N. M., Starodubov I. V., Buriak V. V. (2024) Upravlinnia instrumentamy biudzhethno-podatkovoi polityky u borotbi z tinovoiu diialnistiu v period ekonomichnoi transformatsii [Management of fiscal policy instruments in the fight against shadow activities during the period of economic transformation]. *Ekonomika i upravlinnia*, vol. 4, pp. 29–35. (in Ukrainian)

6. Makohon V. D., Adamenko I. P. (2020) Vplyv podatkovo-biudzhethnoi polityky na riven ekonomichnoho zrostantia [The impact of fiscal policy on the level of economic growth]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, vol. 44, pp. 179–187. (in Ukrainian)

7. Chuhunov I., Makohon V. (2023) Biudzhethno-podatкова polityka v umovakh nevyznachenosti [Fiscal policy in conditions of uncertainty]. *Scientia Fructuosa*, vol. 4, pp. 19–31. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2023_4_4 (accessed 9 November 2025). (in Ukrainian)

8. Dub A. R., Medynska T. V. (2022) Podatkova polityka v umovakh viiny ta yii vplyv na formuvannia dokhodiv mistsevykh biudzhethiv [Tax policy in wartime and its impact on the formation of local budget revenues]. *Problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 214–221. (in Ukrainian)

9. Zhylynska O. I., Boiko A. O. (2020) Efektyvnist derzhavnoi polityky proty dii tinizatsii ekonomiky: kilkysna ta yakysna skladova [The effectiveness of state policy to combat the shadow economy: quantitative and qualitative components]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriya : Ekonomika*, vol. 1, pp. 147–154. (in Ukrainian)

10. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku riven ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Nakaz Minekonomrozvytku Ukrainy vid 29.10.2013 № 1277 [On approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> {Nakaz vtratyv chynnist na pidstavi Nakazu Ministerstva ekonomiky, dovkillia ta silskoho hospodarstva Ukrainy № 199 vid 11.08.2025} (accessed 5 November 2025). (in Ukrainian)

11. Ruzhytskyi I. Yu. (2021) Otsiniuvannia vplyvu poshyrennia tinizatsiinoi ta koruptsiinoi skladovoi na formuvannia ekonomichnoi bezpeky [Assessing the impact of the spread of shadow and corruption components on the formation of economic security]. *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky*, vol. 2, pp. 67–72. (in Ukrainian)

12. Mizhnarodna konferentsiia z pytan vidnovlennia Ukrainy (2022). Proiekt Planu vidnovlennia Ukrainy. Materialy robochoi hrupy «Antykoruptsiina polityka» [Draft Recovery Plan for Ukraine. Materials of the Anti-Corruption Policy Working Group]. Available at: <https://surl.li/lqngghy> (accessed 4 November 2025). (in Ukrainian)

13. Plan tsyfrovoho rozvytku Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy do 2030 roku: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 24 hrudnia 2024 roku № 660 [Digital Development Plan of the State Tax Service of Ukraine until 2030]. Available at: <https://surl.li/oqxvjij> (accessed 8 November 2025). (in Ukrainian)

Стаття надійшла: 28.10.2025

Стаття прийнята: 25.11.2025

Стаття опублікована: 05.12.2025